

Szeged 1848 tavaszán¹

Az 1847/48-as pozsonyi országgyűlés szegedi követei Rengy Nándor és Wöber György voltak. A követek egyik legfontosabb feladata, hogy az országgyűlés tevékenységéről városuknak pontosan beszámoljanak. A követjelentések értékelésére a város külön választmányt állított fel – az akkori polgármester – Lengyel Pál elnökletével.

Egy pénteki napon, 1848. március 17-én is ilyen jelentést vártak a város előjárói, amikor délután 5 órakor Szegedre érkezett a pesti gőzhajó, a Pannónia. A hajón érkezett a követek sürgönye,² melyben beszámolnak az országgyűlés március 14-i és 15-i üléséről. A sürgönyt Tary Pál főkapitány bontotta fel három tanácsos jelenlétében. (Az egyik Petrovics István szerb tanácsnok volt.) A sürgöny tartalma sokakat meglepett. Néhány – a köztudottan németellenes hangulat ellenére is ámulatba ejtő – részletet idézek a sürgönyből: „...a bécsi abszolutisztikus kormány megbukott, Metternich herceg nincs többé, Istennek hála nem miniszter...” Azután tudósítanak az országgyűlés március 14-i és 15-i határozatairól: „...a köztetűvelés elfogadtatott, az úrbériség megszüntetett, választmány küldetett a honvédelmi és népképviseleti rendszer kimunkálására...”

A követek jelentése futótűzként terjedt el a városban, s a lakosság különböző megmozdulásokkal nyilvánította ki lelkesültségét. A város értelmiségi Osztrovszky József vezetésével összegyűltek a Palánk Kaszinóban s elhatározták,³ hogy másnap, március 18-án népgyűlést tartanak. Szervezésére bizottságot választottak, melynek tagjai Osztrovszky József, Dáni Ferenc, Vadász Manó, Zsótér Andor és Szubé Péter (szerb) ügyvédek voltak. Szándékukat még aznap este feltárták a főbíró és a többi tanácsbeli előtt, s azok is egyértelműen beleegyeztek.⁴ Este a város utcáin különféle zászlós csoportok fölvonulást tartottak. Az ünneplők elhaladtak Horváth Cirill (cenzor) és Kremminger Antal prépost háza előtt. Az előbbinél a sajtószabadságot, az utóbbinál a vallásszabadságot hirdették éljenzve. Egy másik csoport Dáni Ferenc vezetésével a székhelyben tartott színelőadásra vonult be, ahol félbeszakadt az előadás, és Dáni a pódiumon fennhangon élte a szabadság, egyenlőség és testvériség győzelmét.

Másnap, március 18-án Szegeden hetipiacos nap volt. A városháza előtt kb. 4000 főnyi egybegyűlt ember részvételével tartották meg a népgyűlést. Ennek lefolyását a Kolb Ádám által leírt jegyzőkönyvből ismerjük.⁵ Első lépésként felolvasták a követek jelentését, majd Bérczy Antal elmondta a 12 pontot. Kimondták, hogy ezután a tanácsi és községi ülések nyilvánosak. A közszend és a rend biztosítására – pesti mintára – 24 tagú „állandó bizottmány”-t választottak Tary Pál elnöklete alatt. Az ország békés átalakulásának megünneplését a város kivilágításával, március 19-re tűzték ki. Kimondták a nemzetörség megalakítását és azt, hogy a népgyűlés határozatait a fővárosi megállapodásokkal együtt ki kell nyomtatni.

A szegedi nemzetörség szerveződését egy szemtanú Kováts István visszaemlékezésében így írja le: „...A huszonhatodik évemben jártam, már meglehetősen öregesen gondolkoztam, minden mende-mondának nem hódoltam, most mégis, midőn az első népgyűlés volt a városház udvarán, én is ott voltam. A városház udvarra akkor már ki volt köveze s egy nagy asztal állt a kövezen, rajta sok háromszínű szalag. Szép, finomkezü kisasszonyok szabdalják széjjel s egyrésziük feltűzőgette a férfiak balkarjára. A szép kezek nekem is feltűztek egy ilyen jelvényt. Akik az efféle karkötőt elvállalták, azok nemzetörök lettek. Ez volt a felavatás jelvénye. A város már úgyis fel volt osztva régi időktől kapitányságokra meg tizedekre, s ennek alapján álltak ki a nemzetörök. Az egyenruhás polgárság még akkor fennállt, azokból lettek a tiszték...”

¹ Részlet a szerzőnek a Magyar Nemzeti Múzeum és a Honismereti Szövetség által kiírt pályázatára 1976-ban készült munkájából. (Szerk.)

² Reizner J.: Szeged története II. és III. Szeged, 1899. II. 70. old.

³ Dr. Czimmer Károly: A Szeged-belvárosi Kaszinó Százéves története (1829–1929). Szeged, 1929. 65. old.

⁴ Reizner J.: i.m. II. 70–71. old. A főbíró és a tanácsbeliek az Iskola utcai „Fekete Kutya” vendéglőben voltak épp, mikor jött a küldöttség.

⁵ Aprónyomtatványok Szeged történetéből, dokumentumgyűjtemény. A benne lévő iratokat Taraszevits Ödön kenderfonógyári tisztviselő 1916. december tájékán találta, melyeket aztán Móra Ferenc rendszerezett. II/ 18. A népgyűlés jegyzőkönyve.

A nemzetörség szervezését főleg a különböző kaszinók tagjai végezték, s közülük is sokan álltak be nemzetőrnek.⁶ Ezután Vadász Manó előterjesztése következett, melyben egy Kossuth Lajosnak szóló elismerő távirat küldését indítványozta. Felszólalása után a népgyűlés Kossuthot a város díszpolgárává választotta.⁷

A megválasztott állandó bizottság még aznap ülést tartott, s egy héttagú albizottságot küldött ki a sajtó útján előfordulható visszaélések elbírálására. A bizottság a határozatokat *Hazaifia* címzés alatt a lakossággal falragasz útján közölte.

Vasárnap – március 19-én – ünnepelték meg a haza békés átalakulását. Minden templomban hálaadó misét mondtak. Az épületeket fellobogózták, az utcákon hullámozott a tömeg. A Grün-nyomda erkélyéről ismeretlen költő alkalmi versét szórták szét.⁸ Estére az ünneplők megtöltötték a város szórakozóhelyeit, s hajnalig vigadtak.

Március 20-án megérkezett Batthyány Lajos miniszterelnökké való kinevezésének híre, mely a lakosság körében leírhatatlan boldogságot váltott ki. Szinte már törvényszerűen fáklásmenet alakult ki, s a székepület előtt egy emelvényről Osztrovszky szónoklatot tartott.

A szerveződő nemzetörségbe egyre többen iratkoztak be (március 20-án már 170 fő volt a létszám). Az állandó választmány minden délután ülésezett; elrendelte, hogy mindenki köteles kalapján nemzetiszínű kokárdát viselni, s március 22-ére újra összehívta a népgyűlést.⁹ Este a színházban Szigligeti Ede: *Egy szekrény rejtelmek* című darabját adták elő. Az előadás – mint már annyiszor – újból hazafias tüntetés színhelyévé vált.¹⁰

A március 22-i népgyűlésen hirdették ki a Helytartó Tanács március 16-i rendeletét, mely az előzetes sajtóbírálatot eltörölte.¹¹ Két levél küldését határozták el. Az egyiket a pesti rendfenntartó bizottsághoz intézték, s örömeiket fejezték ki Táncsics kiszabadítása miatt. A másik levél a császárnak, V. Ferdinándnak volt címezve; ebben Szeged lakosai kinyilvánították hűségüket és megköszönték a Batthyány miniszterelnökké történő kinevezését.¹²

Március 26-ára a népgyűlést ismét összehívták. (A népgyűlés ilyen sűrű összehívása egyébként csak a korai – 1848. március, április – időszakra volt jellemző. A szegediek ezzel szinte tüntettek a demokratizmus mellett.) Az ülésen egy sor törvényjavaslatot vitattak meg. Majd a végén felszólították a tanácsot, hogy intézzen a császárhoz kérelmet, amiben Tóth Mihály ügyvédnek a nyelvkötés alóli felmentését sürgesse. A tanács másnap, március 17-én az ülésen meg is fogalmazta a levelet.¹³

Ezután márciusban még egy népgyűlés volt, a hónap utolsó napján. A nemzetörség szervezői felszerelést kértek, majd a gyűlés üdvözlő táviratot küldött Wesselényi Miklósnak, Deák Ferencnek és Klauzál Gábornak.

A szabadságharc első hónapja igen mozgalmas volt Szegeden. A város vezetői és lakossága örömmel fogadta az ország átalakulását, ezt tükrözik a népgyűléseken hozott határozatok. A város a forradalom mellé állt. A lakosság lelkesedését mi sem bizonyította jobban, mint az, hogy megsűrűsödtek a névmagyarosítások, s változtak az utca nevek.¹⁴ Divat lett magyarnak lenni. Ebben az időben magyarosította nevét a Szilber (Bérczy), Aigner (Rengy) és Jéger (Vadász) család. Déry Tibor híres írónk nagyapja, Deutsch Adolf is ebben az időben magyarosította nevét – Szemere belügyminiszter engedélyével – Déryre. Az utca nevek megváltoztatásában szembetűnő, hogy egyre több utcát, teret neveztek el a nemrég megalakult magyar minisztérium tagjairól. Így lett az Iskola utca: Kossuth utca; a Szegefű utca:

⁶ Vándorévek–mesterévek, a Magvető Kiadónál megjelenendő könyv kéziratából. VI. fejezet. Kovács István visszaemlékezése. Szerzője: Nacsádi J.

⁷ Reizner J.: i. m. III. 114. old.

⁸ Reizner J.: i. m. II. 72–73. old.

⁹ Reizner J.: i. m. II. 73–74. old.

¹⁰ Csollány Sándor: A szegedi magyar nemzeti színészet százéves története. Bp. 1908. 110. old.

¹¹ Aprónyomtatványok... II. 17. old. Ekkor nyomtatták ki Grün János nyomdájában „A nagyméltóságú Magyar Királyi Helytartótanács által, folyó év március hónap 16-án 12952. szám alatti Királyi Intézményében kibocsátott Ideiglenes sajtószabályok”-at.

¹² Reizner J.: i. m. II. 74. old.

¹³ Ugyanott.

¹⁴ Reizner J.: i. m. II. 76. old.

Szemere utca; a Pacsirta utca: Deák utca; a Kápolna tér: Batthyány tér; a Kápolna utca: Wesselényi sor; a Nagy piac, Piac tér, Fő piac: Szabadság tér; a Szent György utca: Dugonics utca. Ezek az utcanévváltozások közvetlen a márciusi forradalom után történtek.

Április hó folyamán már csak három népgyűlés volt. Az első 4-én. Ezen a gyűlésen sok szó esett a város közéleti problémáiról. A jelenlévők tiltakoztak az ellen, hogy Zimonyban és Karlócán szerb nemzeti lobogókat tűztek ki.¹⁵

Szeged közönsége nemtetszésének adott hangot, mivel a szegedi vár sarkára, a márciusi napokban eltávolított kétféjű sas újból visszakerült. (A tettes ismeretlen.) Elégedetlenség mutatkozott az üzlettulajdonosok körében, ugyanis a lakosság a márciusi forradalom kitörése óta minden újabb hírt munkabeszüntetéssel, az utcákon való felvonulással ünnepelt, s ezzel hátráltatta a gazdasági élet visszatérését a rendes kerékvágásba. Gond volt a kávéházak túlszűfolttsága, ahol naponta gyűléseket tartottak s a város polgárai szinte egész napjukat ott töltötték. A népgyűlés végén a város újabb nemes gesztussal fejezte ki lojalitását a fennálló kormánynak; Wesselényi Miklóst, Deák Ferencet és Klauzál Gábort megválasztották Szeged díszpolgárainak.¹⁶

A következő népgyűlést április 12-én tartották. Lefolyását tekintve nem sok érdekes dolog történt, csupán egyes országos törvények kihirdetése volt az, amit érdemes megemlíteni. Annál cselekvőbb volt az április 24-i népgyűlés. Első lépésként megválasztották az ideiglenes nemzetőrség tisztikarát, melynek az volt az előzménye, hogy a miniszterelnök április 21-én keltezett 15. számú körlevelében a városoknak nemzetőrség felállítását javasolta.¹⁷ Következő pontként kihirdették a 40. számú törvényhatározatot, mely kimondja, hogy a lakosság választásra jogosult tagjainak összeírására választmányt kell kinevezni. A választmány azonnal meg is alakult.

Másnap a bizottmányi ülésen az összeíró választmány tagjai is jelen voltak. A bizottmányi ülés határozatát¹⁸ a választmány Grün János nyomdájában kinyomatta s nyilvánosságra hozta. A határozat a következő volt:

„Az 1847/48. évi 23. tc. 6. §-a rendeleténél fogva e városi közönségnek a nőket kivéve mindazon tagjai, akik teljes korúak, sem atyai, sem gyámi, sem gazdai hatalom, sem pedig elkövetett hűtlenség, csempészkedés, rablás stb. miatt fenyítés alatt nincsennek, törvényesen bevett vallás különbség nélkül, ha:

a) a város határában telekkönyvezett telket bírnak, minden értéke 1000 pfrt.;

b) a város határában mint kézművesek, kereskedők, gyárosok egy év óta telepedve vannak, tulajdon műhellyel, kereskedési teleppel vagy gyárral bírnak; és ha kézművesek, folytonosan legalább egy segéddel dolgoznak;

c) tudorok, sebészek, ügyvédek, mérnökök, akadémiai művészek, a magyar tudó társaság tagjai, akik a városban egy év óta élnek és 80 pfrt. házbért fizetnek;

d) ezenkívül mindazok, kik a városban két év óta élnek és biztos jövedelmük 600 pfrt.;

e) kik eddig városi polgárok voltak, választókká váltak.

...Mindezek az 1848 (pünkösd, május) hava 14-én tartandó választásokon résztvehetnek.

...A választások pünkösd (május) hava 2.-tól 5 egymást követő nap fog lezajlani.”

Ezen kívül a határozat tartalmazza még a városrészenkénti választások helyét. Így Felsővároson a Kaszinóban, Rókuson a „Hét-pacsirtához” vendéglőben, a Palánk városrészben a város széképületében, Alsóvároson pedig Rengey Ferdinánd tisztifőügyész házában fognak a választások megtartatni.

Az összeírás valóban meg is kezdődött május 2-án, s az ötnapos munka eredménye: 2002 választásra jogosult polgár él a városban. A választásban nagy szerep jutott a közvéleménynek. A lakosság ugyanis nem akart régi tisztviselőket megválasztani: Ellenszenvvel fordult Bérczy, Petrovics, Tary, Rengey és Wöber személye iránt. Az utóbbinak, Wöbernek –

¹⁵ Raffay Ernő: Osztályharc és nemzetiségi kérdés Szegeden. 1848-49-ben. Tiszatáj 23. évf. 8. szám.

¹⁶ Reizner J.: i. m. III. 114. old.

¹⁷ Reizner J.: i. m. 75. old.

¹⁸ Aprónyomtatványok... II. 30. old.

aki Rengyvel együtt a 47/48-as országgyűlésen a város követe volt – egy kijelentése – „parasztnak nem szabadság, hanem rablánc való” – különösen felbőszítette a lakosságot. A közvélemény a fiatal ügyvédek pártján állt; polgármesternek Osztrovszkyt, Schmidt Ferdinándot, Dánit vagy Faggyas Pált kívánta megválasztani. Az előbbi három azonban fiatal korukra való tekintettel nem vállalta a jelölést. Faggyast pedig Klauzál Gábor, a földművelés- és iparügyi minisztériumba osztálytanácsosnak nevezte ki. Az idősebb generációból egyedül Vadász Manó ügyvéd iránt volt meg a bizalom. Őt a közvélemény polgármester-helyettesnek, majd miután Osztrovszkyék lemondtak polgármesternek akarta megválasztani. A főbírói állásra Tóth Mihály saját magát jelöltette. (A márciusi forradalmat megelőzően vörös posztó volt az osztrák kormányzat szemében.)

A választások május 14-re voltak kitűzve, azonban – különböző okok miatt – csak két nap múlva, május 16-án tartották meg. Az eredmény: polgármesternek Vadász Manót, főbírónak Tóth Mihályt, főjegyzőnek a szerb Veszelinovits Bazilt választották meg. Az aljegyzői állásra május végén két szerb ügyvéd, Nikolics György és Szávits Mihály adta be a kérelmét. Tóth Mihály nagy szavazattöbbséggel lett főbíró; a lakosság emlékezett a 40-es években tanúsított forradalmian harcos magatartására.¹⁹

Az újonnan megválasztott hatóság első közgyűlése május 25-én volt. Első lépésként megszervezték a következő országgyűlésre való követválasztást lebonyolító központi választmányt.²⁰ Ezután megfogalmazták a lakosság számára a haza részére történő adakozásra való felhívást. (Ennek előzménye az volt, hogy Szemere belügyminiszter május 19-én 1497. számú körrendeletében tudatta a törvényhatóságokat, miszerint a haza válságos helyzetben van s ilyen körülmények között a haza áldozatokat kíván a nemzettől.) A tanácsadó testület tagjai nagy buzgalmukban már az ülésen megkezdték az adakozást: Rengy fizetésének egytizedét; Bérczy három köből búzát; Hódy Imre, volt tanácsnok nyugdíjának (400 pfrt.) negyedét, Korda János pedig a nemzetország két századának két évi szolgálati díját ajánlotta fel. (Az utóbbi a nemzetország parancsnoka volt, felajánlását az alakulat nevében tette.) A közgyűlés ezen kívül a rendkívüli helyzetre való tekintettel 20 000 pfrt. kölcsönt vett fel a város pénztárából 6 százalékos kamatra.²¹ Az ülésen szóba került még a városi állatorvosi állás szervezése, minek betöltésére a közgyűlés Shütz Ferenc kovácsmestert nevezte ki, aki a bécsi állatgyógyintézetben nyerte kiképzését.²²

Közben a miniszterelnök április 21-i körlevelének hatására alakulni kezdett a nemzetország. A törvényes határozat az alakulásról a tanács május 23-i ülésén keletkezett. A korábban alakult „ideiglenes” nemzetország május végén felbomlott, amivel egyidőben az „igazi” törvényes nemzetország katonailag már meg volt szervezve.

A már idézett Kováts István visszaemlékezésében a nemzetország felépítéséről is sok érdekes dolgot közöl, idézem: „Annyira szaporodott a szegedi nemzetőrök száma, hogy a fegyverfogható 30 éven aluliak hatezernél többen voltak. A Szina telek volt a fő gyakorlótér. Tizedekre, századokra és zászlóaljakra voltunk felosztva. Előbb fegyver nélkül tartottunk gyakorlatokat: fél-jobb, fél-bal és egész fordulatok, aztán tizedek- s századokként járás és kanyargás.”

Huszonhét gyalog- és négy lovasszázadból álló nemzetország keletkezett, melynek magvát a polgári őrség²³ képezte. A századok létszáma 118–369 fő között váltakozott. Az alakulat őrnagyává Korda Jánost nevezték ki.²⁴

Márki Zoltán

¹⁹ Reizner]: i. m. II. 79–80. old.

²⁰ Aprónyomatványok...: 32. old. 1843/III. tc. A legközelebbi közös hongyülésre küldendő követek népképviselői alapján választásáról.

²¹ Reizner J.: Sz. t. II/34. old.

²² Reizner J.: Sz. t. III/ 219. old.

²³ Egyenruhás polgárság, önkéntesekből volt toborozva, katonailag nem szervezett.

²⁴ Reizner J.: i. m. II/83–84. old.